

והשתא סברי דאפילו לדבר מצוה. ומורי הרא"ה ז"ל היה חושש לפי זה להחמיר אבל רוב רבותינו ז"ל אומרים כפי הראשון והוא הנראה עיקר. והא דאמרי' הכא על דעת רבים פי' רש"י ז"ל כגון שהדיר על דעת רבים לפי שמצא בה עון. וא"ת אם מצא בה עון היכי אמרי' לקמן במסקנא דלדבר מצוה יש לו הפרה אדרבה עבירה היא להתירו. ויש לומר כי מתחילה אדרה לפי שמצא בה דבר ערוה לפי דעתו ולכך גירשה ולאחר כך נמצא שלא היה לה שם רע אמת ויש מצוה להחזירה ולהתירה. ומכל מקום למדנו מתוך פי' זה של רש"י ז"ל שהוא סובר כדעת ר"ת ז"ל שכתב לקמן דכי אמרי' דעל דעת רבים יש לו הפרה כי ההיא מיקרי דרדקי דדוקא כי ההיא שהיה בגדר טעות דסברי דאיכא אחריני דדייק כוותיה או טפי מיניהו ואשתכח דליכא דדייק כוותיה וכיון דאיכא מצוה יש לו התרה אבל כל שאין טעות בעיקר הנדר אין לו התרה אפילו לדבר מצוה. וכבר כתבנו במסכת גיטין פ' השולח שאין זה דעת רבינו הרמב"ן ז"ל ודעת רבותינו ז"ל אלא כל דבר מצוה יש לו התרה ע"י פתח כהיתר נדרים דעלמא ואע"פ שלא היה טעות בנדר ושם הארכתי בזה בס"ד:

5. שו"ע יורה דעה - סימן רכח

(כא) נדר שעל דעת רבים, אין לו התרה בלא דעתם: הגה – [נט] ויש מחמירין דאפילו עם דעתם אין להתיר לדבר הרשות (ב"י בשם תשובת הרמב"ן והרשב"א וסמ"ג וריב"ש), וכן נכון להחמיר לכתחלה, אלא אם כן יש מצוה בהתרתו: הגה - מי שנשבע שלא יכנס חבירו לביתו, ויש בית הכנסת בביתו, מקרי דבר מצוה ומתירין לו שיבא חבירו להתפלל ברבים (סמ"ג והגהות מיימוני והביאו מהרי"ק שורש נ"ב ותשובת ר"י) וכן לעשות שלום בין איש לאשתו (תשובת מ"י), או משום צרכי רבים, מקרי דבר מצוה להתיר בשבילם נדר שהודר על דעת רבים (ריב"ש סי' תס"א). וכן לצורך פרנסתו (רשב"ץ). ודוקא אם אי אפשר לקיים המצוה בלא התרת הנדר (שם במהרי"ק). ואם אותן הרבים אומרים שלא להתיר לו, אפילו לצורך מצוה אין מתירין לו (ב"י בשם ריב"ש ומהר"מ פדוא"ה סי' ס"ב) מי שנשבע שלא ליהנות מאביו, ומתחרט, מקרי דבר מצוה ומתירין לו (ב"י בשם תשובת רשב"א). ואין נקראים רבים בפחות מג', וכגון שיפרוט אותם: על דעת פלוני ופלוני ופלוני, [סו] אבל אם אמר, סתם: עד"ר, יש לו התרה. וי"א שאם נדר בפני ג', אפילו לא פרט אותם, אלא אמר, סתם: ע"ד רבים, אין לו התרה. דמסתמא על דעת רבים, אותם שעומדים לפניו, קאמר: הגה - והוא הדין אם נשבע סתם, וידענו על מי נתכוין, כגון שנשבע על דעת הקהל או שאמר שנשבע על דעת ג' רבני העיר, ואין שם אלא שלשה רבנים, שבוודאי לאלו נתכוין, מקרי על דעת רבים (ב"י בשם ריב"ש). י"א ד' שנשבעו יחד מעשות דבר אחד, מקרי על דעת רבים, דכל א' נשבע לג' חביריו, ועל דעתן נשבע (מהרי"ק שורש קס"ב). ועיין למטה סעיף ל'. יש אומרים דנדר על דעת רבים שהתירו בדיעבד, הותר (שם שורש נ"ב בשם הר"ר אביגדור). ואין לסמוך על זה, כי אם בשעת הדחק ויש צורך בדבר (ב"י בשם תשובת הרשב"א). אם נשבע על דעת רבים בדבר שיש בו דנדוד עברה, מותר להתיר לו בלא דעתם, כי אין דעת רבים מסכמת בדבר שיש בו עבירה (ב"י בשם תשובת הר"ן סי' מ"ב). ...

6. ש"ך יורה דעה סימן רכח

[נט] ויש מחמירין כו' - לפי שאין חרטתם שוה דזה מתחרט מטעם זה וזה מתחרט מטעם זה אבל לדבר מצוה כולם מסכימים ומתחרטין בחרטה א' כ"כ המחמירין ולפי זה אם מתחרטין בחרטה א' יש להתיר (ומי שקיבל עליו בחרם או בנידוי על דעת רבים נמי יכול להתיר עם דעתם לכ"ע דהא חרם אין צריך פתח וחרטה כדלעיל סעיף ה' וע"ל סכ"ה) וכ"כ הרמב"ן והמחבר סעיף ל' ועוד נ"ל דלכ"ע כל שהרבים באים ומתחרטין אע"פ שאין חרטתן שוה יכול להתיר לכל א' וא' כפי חרטתו ולא קאמרי המחמירין אלא שאין להתיר מן הסתם בחרטה אחת כן נ"ל ודוק וזהו דלא כמשמעות בית יוסף עיין שם מיהו בתשובת מ"י שבסוף ס' הפלאה משמע כהב"י דמסתפק דבכל ענין אין להתיר על דעת רבים אם לא לדבר מצוה ע"ש ועיין בתשובת ר"א מזרחי סימן נ' שמחמיר ג"כ שלא להתיר לדבר הרשות אפ"ל דעת הרבים מסכמת: [סו] אבל אם אמר סתם כו' - ודעת הר"ן והרשב"א וריב"ש שאפילו אמר סתם על דעת רבים אין לו התרה ונראה להחמיר לכתחלה:

7. פני יהושע על גיטין - דף לו ע"א

גמרא דמדרינן ליה על דעת רבים. וקשה טובא על מה שכתב רמ"א בש"ע יו"ד (סי' רכ"ח סע' כ"א) דאף למאי דקי"ל על דעת רבים אין לו הפרה אפ"ה אם עברו והתירו מופר בדיעבד וכ"כ מהרי"ק ז"ל בשם רבי אביגדור והב"י כתב שכ"כ הרשב"א ז"ל בשם ר"ת וא"כ לדבריהם מאי משנה הש"ס הכא דאיירי על דעת רבים דאכתי ניחוש דילמא אזיל לגבי חכם ויעלים ממנו שהנדר היה על דעת רבים דהא למאן דס"ל א"צ לפרט הנדר מוקי הש"ס הכא וא"כ יועיל לו ההפכה בדיעבד. וראיתי שהש"ך שם [ס"ק ס"ט] כתב באמת לדחות דיעה זו מההלכה כיון דסוגית הש"ס פרק השולח ופרק אלו מומין [בכורות מ"ה ע"ב] מוכח להיפך. ועוד הקשה היאך אפשר לומר דר"ת כ"כ שהרי הרשב"א ז"ל גופא כתב בשם ר"ת דהא דמקשה וליחוש ולא משני דבעינן בפניו היינו משום דבדיעבד מיהא מופר וא"כ על כרחך דכל הסוגיא איירי דאפילו בדיעבד אינו מופר ע"ש בלשון הש"ך באריכות. ולענ"ד משום הא לא איריא והיינו למאי דפרישית לעיל בלשון התוספות בד"ה וליחוש דהתם ודאי מקשה הש"ס שפיר וליחוש דכיון דבדיעבד מופר יש לחוש שתעלים לפני החכם שהנדר היה בפניו אבל לבתר דשני צריך לפרט הנדר מצינן למימר שפיר דאפילו היכא דבדיעבד מופר אפ"ה לא חיישינן דילמא אזלא לגבי חכם דהא לא יפר לה

לכתחילה וא"כ ה"ה לענין ברבים ועל דעת רבים איכא למימר הכי משא"כ מההוא דהכא דאליבא דמ"ד א"צ לפרט קאי ודאי קשה:

מיהו למאי דפרישית לעיל דלמאי דכתבו התוספות דר"ה לית ליה דאמימר א"כ מוכח ממסקנא דערכין [כ"ג ע"א] דהא דקאמר ר"א גבי המקדיש נכסיו וידינה הנאה ור"י נמי מודה ליה אי לא משום דיש שאלה בהקדש ומדלא חיישי דילמא אזיל לגבי חכם ושרי ליה דהא לר"ה אפילו על דעת רבים יש לו הפרה אלא ע"כ משום דצריך לפרט והיינו אפילו הסיבה שבשבילה נדר כמ"ש בד"ה צריך לפרט, וא"כ לפי"ז מצינן למימר דהא דקאמר ר"נ א"צ לפרט היינו הסיבה אבל לשון הנדר ודאי צריך אפ"ה מקשי הש"ס שפיר מההיא דנודר ועובר דלשון הנדר אינו אלא שיגרש את אשתו וא"כ יתיר לו החכם ואפשר נמי דמשו"ה נמי לא מקשה ממתניתין דהכא אבל בהא דמשני הש"ס דמדרינן ליה על דעת רבים נהי דבדיעבד מופר אפ"ה לא חיישינן דילמא אזיל לגבי חכם דהא מודה ר"נ דצריך לפרט לשון הנדר והיינו שיאמר שנדר על דעת רבים וממילא לא יתיר לו החכם, כן נראה לי נכון:

ועוד קכחיש ליישב בדרך אחר דעל כרחק מאן דס"ל דבדיעבד מופר משמע להו הכי מדמפלגינן בין דבר מצוה לדבר הרשות ואי ס"ד דמדאורייתא הוא ואף בדיעבד אינו מופר אין לחלק בין מצוה לרשות, והטעם שכתב ר"ת בסמוך לא משמע להו אלא לענין לכתחילה א"א דמילתא דרבנן בעלמא הוא שהחמירו חכמים וכמו שאפרש בלשון התוספות וא"כ עיקר טעמם בזה כיון דעל כרחק על דעת רבים חומרא דרבנן בעלמא הוא למאי דקי"ל ברבים יש לו הפרה משו"ה לא מחמרינן בדיעבד, ואע"ג דלמ"ד צריך לפרט הנדר נמי מדרבנן בעלמא היא גזירה משום מילתא דאיסורא אפילו הכי מוכח בשמעתין כשלא פרט אפילו בדיעבד אינו מופר היינו משום דלא סגי בלא"ה דאי אמרת בדיעבד מופר לא הועילו חכמים כלום בתקנתן דבמילתא דאיסורא לא יפרט ויועיל בדיעבד משו"ה החמירו אף בדיעבד, נמצא דלפי"ז ה"נ מאן דפוסק דעל דעת רבים בדיעבד מופר על כרחק היינו לדידן דקי"ל צריך לפרט הנדר ואם כן מהני חומר דעל דעת רבים לענין שלכתחלה לא יתיר לו החכם משא"כ אליבא דר"נ דאמר א"צ לפרט ע"כ דעל דעת רבים אפילו בדיעבד אינו מופר מהאי טעמא גופא דאי אמרת בדיעבד מופר מה הועילו בתקנתן שיעלים מה שאמר על דעת רבים ויועיל לו בדיעבד אלא ע"כ דאינו מועיל, כן נראה לי ליישב שיטת הפוסקים ודו"ק:

8. הרא"ש על בבא מציעא פרק שני - סימן ט

אבל לאו דלא תגזול אפילו אכלה או נשרפה ושילם דמים תקן הלאו וקיים עשה דוהשיב את הגזילה.

9. ריטב"א על מסכת מכות דף טז/א

כיון דמחייב בתשלומין אינו לוקה ומשלם. פי' [הר"מ] הלוי ז"ל כיון דגברא בר תשלומין הוא אפילו בטלו אינו לוקה שאין אדם לוקה ומשלם. ונצטרך לפרש דבריו דחייב תשלומין משעת חבלה דיינינן ליה בחיוב תשלומין ואף על פי שנשרף מאליו או נאבד דאי לא למאן דתני קיימו ולא קיימו למה אינו לוקה ומשלם דהא חיוב המלקות על שעת הגזילה ותשלומין על שעה שנשרף או נאבד אלא ודאי דכיון דחייב בתשלומין דחבל שלא כדין הוי ליה מאותה שעה כגזלן שמשלם כשעת הגזילה כל היכא דאיתבר ממילא. ואין צורך לפי זה אלא ה"ק דכיון דחייב בתשלומין כששורפו לא חשיב בטול עשה להלקותו ותשלומין כמותו לענין זה וכן פי' רז"ל ובתוס' ומיהו לא תיקשי לפי ר"מ ז"ל הא דאמר ר"י גופיה בפ' א"נ דכל היכא דאיכא ממון ומלקות לוקה ואינו משלם דשאני הכא שהכתוב נתקן לעשה דתשלומין:

10. רמב"ם הלכות גזילה ואבידה פרק א

א כל הגזול את חברו שווה פרוטה--עובר בלא תעשה, שנאמר "לא תגזול" (ויקרא יט, ג). ואין לוקין על לאו זה, שהרי הכתוב ניתקן לעשה: שאם גזל, חייב להחזיר--שנאמר "והשיב את הגזילה אשר גזל" (ויקרא ה, כג), זו מצות עשה. ואפילו שרף הגזילה--אינו לוקה, שהרי הוא חייב לשלם דמיה, וכל לאו שניתן לתשלומין, אין לוקין עליו. ואסור לגזול כל שהוא, דין תורה. אפילו גוי עובד עבודה זרה, אסור לגזולו או לעושקו; ואם גזלו או עשקו, יחזיר.

11. ריטב"א על מסכת מכות דף טז/ב

כי הא דההוא מיקרי דרדקי דאדריה רב אחא לאבות התנוקות משום דהוי פשע בינוקי. פי' רש"י ז"ל שהיה מכה אותם יותר מדאי ולא אתי לישנא שפיר לפי זה דלא מיקרי פשיעה אלא מילי דאתי ממילא. והנכון דהוה פשע שלא היה קובע יפה בלימודים והיו מתבטלים או שלא הי' מוקדק לתקן טעותיהם. ואמרינן דאהדריה רבינא משום דלא אשכח דדייק כוותיה לתקן טעותיהם ואמרי' דאהדריה ע"י התרה כדמוכח הכא דמיתנין מינה ע"ד רבים יש לו הפרה לדבר מצוה. וא"ת ולפי' ר"ת ז"ל למה לי התרה דהא נדרי טעות אין צריכינן התרה. י"ל דההוא (בשתלו) [בשתלה] נדרו בפ' באותו דבר שהיה בו טעות כההוא דקונם אשתי נהנית לי שגנבה את כיסי והכתה את בני ונמצא שלא גנבה ושללא הכתה אבל כשהיה הנדר סתם התרה בעי וכדפרישי' בדוכתא במס' נדרים בס"ד והלכתא כמסקנא דהכא וכדפ' השולח דאפילו על דעת רבים לדבר מצוה יש לו הפרה ואפילו במצוה של דבריהם ותו לא מידי: